

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання

КУРСОВА РОБОТА з
психології

на тему: «Структура цінностей сучасних підлітків»

Студентки __3__ курсу групи
_СОа18.20 факультету германської
філології напряму підготовки
«Психологія» спеціальності
«Психологія»

Горбач Анастасії Дмитрівни
Науковий керівник: к. психол. н.
кафедри психології і туризму

Шевчук Вікторія
Валентинівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії:

_____
(прізвище та ініціали) (підпис)

_____
(прізвище та ініціали) (підпис)

_____
(прізвище та ініціали) (підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ЦІННОТСЕЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	5
1.1. Огляд літератури з теми дослідження структури цінностей підлітків.....	5
1.2. Особливості дослідження структури цінностей підлітків.....	9
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	13
2.1. Організація дослідження та характеристика контингенту дослідження.....	13
2.2. Методологічні основи дослідження.....	13
2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	14
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення категорій цінностей сучасних підлітків є актуальним, оскільки спочатку виключає з факторів впливу жорстко сформовані соціальні установки з приводу негативного впливу дисфункціонального середовища на виховання підлітків. Особливості особистісних цінностей підлітків, схильних до девіантної поведінки в соціально позитивному підлітковому середовищі, є предметом нашої подальшої практико-орієнтованої емпіричної дослідження. Актуальність звернення до проблеми формування уявлень сучасних підлітків про традиційні цінності обумовлена тим, що вдосконалення особистості є одним з пріоритетних завдань держави. Вивчення уявлень сучасних підлітків про традиційні цінності дозволяє отримати уявлення про тенденції зміни соціальних норм, установок і стратегій поведінки молоді. Молоде покоління привертає особливу увагу тим, що найбільш динамічно і чуйно реагує на системні зміни, що супроводжуються трансформацією попередніх політичних, економічних і соціальних процесів. Саме в молодіжному середовищі формується той тип особистості, який буде домінувати в майбутньому, а ціннісні переваги сприяють визначенню напрямків діяльності індивіда в суспільстві.

Науково-теоретична основа виконання дослідження – роботи таких вчених: Ключковський Ю. Б., Козодой Л. М., Ковальчук О. Б., Кравченко В. В., Шведа Ю. Р., Рябов С., Сташків Б. І., Головатенко В., Ставнійчук М. І., Бостан С. К., Тимченко С. М. та інших. Незважаючи на безліч теоретичних та практичних напрацювань вчених з проблем соціалізації, на наш погляд, існує певний дефіцит робіт у галузі формування ціннісних орієнтацій у дітей підліткового віку.

Метою дослідження було проведення порівняльно-порівняльного аналізу ціннісних орієнтацій підлітків з групи №1 та №2.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- здійснити огляд літератури з теми дослідження структури цінностей

підлітків;

- визначити особливості дослідження структури цінностей підлітків;
- порівняти структуру цінностей підлітків з групи №1 та №2

Тернопільської ЗОШ №14.

Гіпотеза дослідження: рівень усвідомленості та пріоритетність розміщення життєвих цінностей, а також загальнолюдських цінностей та індивідуалізованих потреб у підлітків.

Об'єктом дослідження є особливості формування ціннісних орієнтацій у підлітків.

Предметом дослідження є формування ціннісних орієнтацій у підлітків.

Методи дослідження. Нами були використані і загальнонаукові, і спеціальні методи дослідження, а саме: логічно-семантичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, емпіричне дослідження, анкетування, статистичні методи тощо.

Опис вибірки досліджуваних. Згідно до мети і завдання роботи дослідницьку вибірку склали учні 7-8 класів. Загальний об'єм учасників дослідження склав 60 учнів. Для аналізу емпіричних даних дослідження були сформовані дві групи. У групу №1 увійшли підлітки загальної кількості 60 осіб. Вік опитаних 13-16 років. Усі вони є мешканцями міста Тернопіль та навчаються у ЗОШ №14 у 7-8 класах. Серед опитаних 40 юнаків і 20 дівчат.

Теоретична та практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку наукового дискурсу стосовно теми структури цінностей підлітків;

– у правотворчій сфері – з метою вдосконалення законодавства у сфері прав дитини;

– у навчальному процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Ціннісні орієнтації підлітків», «Психологія підлітків» тощо.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ЦІННОТСЕЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

1.1. Огляд літератури з теми дослідження структури цінностей підлітків

Поняття цінностей є предметом багатьох наук. Філософи, соціологи, психологи намагаються знайти відповіді на питання про те, що таке добро і справедливість, як формуються цінності в суспільстві, яке місце займають цінності в структурі особистості людини, як цінності опосередковуються індивідом і через нього знову впливають на суспільство. Так, Дьюї Д., розмірковуючи над поняттями оцінок і цінностей, зазначав, що «властивість цінності набуває щось байте, коли ми проявляємо таку активну турботу про неї, що вона захищає його або продовжує його існування. Розглянута з цього ракурсу якість «цінності» втрачає свої часто майже містичні риси і стає доступною, як і інші природні явища, для ідентифікації та опису з точки зору умов її виникнення і наслідків» [1].

У свою чергу, особистісні цінності як предмет вивчення розглядаються по відношенню до такої категорії, як особистість.

На думку С.Л. Рубінштейна, прихильника суб'єктивного підходу до вивчення особистості, з введенням в психологію поняття особистості, при поясненні психічних явищ виходять з реального існування людини як матеріальної істоти в його відносинах з матеріальним світом. Відповідно, всі психічні явища, таким чином, залежні і виводяться з природного і соціального буття людини і його для консистенції. Зовнішні причини або впливи завжди діють опосередковано, через внутрішні умови. Особистість формується у взаємодії з навколишнім світом; Установки особистості включаються в число внутрішніх умов. Рубінштейн С.Л. відзначав, що особистісними властивостями людини серед необмеженого розмаїття його властивостей є ті, які визначають його соціально значущу поведінку або діяльність. Тому система мотивів і завдань, які людина ставить перед собою, властивості характеру, визначили його

вчинки, тобто дії, що виражають ставлення людини до інших людей, здібності, тобто властивості, які роблять його придатним для історично сформованих суспільно корисних форм суспільно корисних Діяльність займає чільне місце в цих особистих властивостях [2].

А.Н. Леонтьєв в рамках діяльнісного підходу до вивчення особистості, орієнтуючись на відмінність особистості від особистості, стверджував, що «особистість вперше виникає в суспільстві, що людина входить в історію (а дитина вступає в життя) тільки як індивід, наділений певними природними властивостями і здібностями, і що він стає людиною тільки як суб'єкт суспільних відносин. На відміну від індивіда, особистість людини ні в якому разі не є пре існуючою по відношенню до його діяльності, як і його свідомість, вона нею породжується. У цьому ключі діяльність - це "процес, мотивований і керований мотивом - тим, що визначається тією чи іншою потребою. Іншими словами, за співвідношенням діяльності виявляється співвідношення мотивів" [3].

На думку Ананьєва Б.Г. різноманітність зв'язків особистості з суспільством в цілому і з різними соціальними групами зокрема визначає внутрішньо індивідуальну структуру особистості, організацію особистісних властивостей і її внутрішній світ. У свою чергу, стійкі освіти - властивості особистості також впливають на формування власного середовища розвитку. Ананьєв Б.Г. стверджує, що структура особистості впливає на стан особистості, з безлічі соціальних ролей, установок і ціннісних орієнтацій в структуру особистості входять лише деякі [4].

Таким чином, в рамках вивчення структури особистості перед нами постають питання про поняття особистих цінностей, їх природі, класифікації, значенні, які також широко розглядаються зарубіжними і вітчизняними авторами, класиками і сучасними вченими.

Так, на думку Г. Олпорта, особистісні цінності фактично регулюють і відбирають прийняття, судження і форми адаптації; ціннісні схеми є вирішальними факторами формування. Allporta - це свого роду особистісний

сенса. Дитина усвідомлює цінність щоразу, коли сенс має для неї принципове значення [5].

Рокіч розглядав цінності як форму стійкої віри в те, що мета або спосіб існування краще іншого, виділяючи при цьому два види цінностей: кінцеві та інструментальні. Термінальні цінності - це переконання в тому, що до якоїсь кінцевої мети індивідуального існування з особистої та соціальної точки зору дійсно варто прагнути. Інструментальні цінності - це переконання, які що в будь-якій ситуації перевага віддається якомусь способу дій або будь-яким рисам особистості [6].

На думку О.А. Тихомандрицької та співавторів, цінності виступають для людини одночасно як елементи пізнавальної та мотиваційної сфер. Таке «двоїсте» положення цінностей можна пояснити їх смисловим характером. Саме сенс є основою пізнання світу, і саме сенс задає напрямок і активізує діяльність людини. Цінності, будучи смисловими утвореннями, «пов'язують» пізнавальні та мотиваційні сфери, інтегрують їх в єдину систему в структурі особистості [7].

В рамках розробки цілісної загально психологічної концепції особистісних цінностей Д.В. Каширський прийшов до висновку, що «особистісні цінності інтеріоризуються і приймаються людиною внутрішніми критеріями того, що належить, дозволяючи відокремити добро від зла, користь від шкоди, істину від помилки, гідну від негідного. Особистісні цінності виступають для індивіда як своєрідна система координат, покликана структурувати поклики дійсності, наділяючи події "внутрішнього" і "зовнішнього" життя оціночними компонентами (маркерами)". На думку Каширського Д.В., цінності органічно вплетені в особистість і можуть бути осмислені тільки в зв'язку з особистістю в цілому, в той час як другий стверджує, що вірно і зворотне. Цінності складають психічний зміст життя індивіда, визначають спрямованість особистості, її здібності і характер, складають основу самої особистості і визначають її психологічний вигляд [8].

Як вчать Ральнікова І.А. і Іпполітова Е.А., трансформація соціальної цінності в особистісну відбувається тоді, коли людина бере безпосередню участь

в практичній реалізації цієї загальної цінності, приймаючи її як свою власну. Таким чином, особисті цінності - це уявлення про належне, яке задає напрямок життя і виступає джерелом сенсу [9].

Будинайт Г.Л. і Корнілова Т.В. вважають, що «активна регулююча роль самосвідомості передбачає не тільки відображення суб'єктом своїх особистісних смислів, а й рішення про їх прийняття або неприйняття, тобто структурування власного Я [10].

Таким чином, очевидно, що особистісні цінності, будучи продуктом культурно-історичного впливу на людину, опосередковані ним, прийняті ним як свої з сукупності цінностей суспільства, і визначають орієнтацію цієї людини назовні, замикаючи це коло, знову стають елементом його безперервного культурного процесу, впливаючи на нього через здійснення людської діяльності.

На думку Виготського Л.С., Реана А.А., Каширського Д.В., інших вітчизняних психологів, ціннісний світ особистості зароджується на ранніх етапах онтогенезу, в результаті розвитку системи цінностей відбувається протягом усього життя людини, але тільки до підліткового віку можна спочатку говорити про появу її досить зрілих форм [11].

Отже, актуальність вивчення особистісних цінностей підлітків виходить на перший план з очевидністю, оскільки формування таких відповідно до загальноприйнятих норм моралі та етики, або своєчасна їх корекція, визначає певний напрямок розвитку конкретного суспільства і людства в цілому.

У сучасній літературі проблемою особистісних цінностей підлітків в даний час займаються педагоги і психологи, досліджуючи той чи інший аспект цього питання, у взаємозв'язках з тією чи іншою гранню суспільних відносин. Цією проблемою в даний час спантеличені такі вчені і дослідники, як Каширський Д.В., Сергій А.В., Яницький М.С., Смик Ю.В., Бессараб А.С., Карпушина Л.В., Кошелева Ю.П., Спіріна Л.В. і багато інших. А.А., Салахова В.Б., Цинк С.В.) активно займаються вивченням впливу системи цінностей на мотивацію молоді, що виражається в орієнтації поведінки на нормативну або девіантну спрямованість [12].

1.2. Особливості дослідження структури цінностей підлітків

Психологічна зрілість індивіда, яка дозволяє йому регулювати свою поведінку відповідно до соціально значущими правилами і нормами, пов'язана з його системою ціннісних критеріїв і орієнтацій. Однак формування цінностей сучасного підлітка відбувається в умовах швидких змін в різних сферах людської діяльності, що ускладнює відбір і усвідомлення цінностей, значущих для формування особистості. Ми вважаємо, що своєчасний аналіз особливостей системи вартості підлітків дає можливість оптимізувати навчання в сучасних умовах.

Вітчизняні дослідники, спираючись на думку Дубровіної І.В., вважають, що два показники найбільш продуктивні при аналізі системи людських цінностей. По-перше, це ієрархія цінностей особистості, яка показує рівень особистісної зрілості учня. По-друге, цікавий змістовий аспект, пов'язаний з вибором ним конкретних цінностей. Вважається, що «саме в підлітковому віці дитина досягає такого рівня пізнавального розвитку, розвиток, що дозволяє йому формувати свої ціннісні уявлення про дійсність». На основі теоретичних досліджень ми спробували виявити, як специфіка віку впливає на формування системи цінностей підлітка [13].

Підлітковий період характеризується переходом від дитинства до дорослого життя. Ельконін Д.Б., Драгунова Т.В. вважають, що в цьому віці провідною діяльністю є інтимне і особистісне спілкування з однолітками. Таке спілкування дає великі можливості для розвитку: «Побудоване на основі повної довіри і спільності внутрішнього життя, особисте спілкування стає тією діяльністю, в рамках якої формуються властиві йому погляди на життя, на взаємини між учасниками. люди, для свого майбутнього, одним словом, утворюють особисті сенси життя» [14].

Фельдштейн Д.І. звернув нашу увагу на те, що підліток «повинен обов'язково займатися про соціальною роботою в різних формах». Така

діяльність допомагає йому відстоювати своє доросле життя в соціально цінних і особистісно значущих моделях поведінки, робить особливо чутливим до соціальних цінностей і стимулює їх засвоєння, оскільки «від того, як закладаються основи соціальної орієнтації на даному етапі, багато що залежить від формування соціальних установок людини» [15].

Виготський Л.С. підкреслював важливість для кожного віку соціальної ситуації розвитку, оскільки вона «визначає ті форми і шляхи, по якому дитина набуває нових властивостей особистості соціальна ситуація розвитку, специфічна для кожного віку, строго природно визначає весь спосіб життя дитини, або його соціальне буття". Для сучасного підлітка важливо спілкування з однолітками, сім'єю, школою. На дні він «бачить перспективу своєї корисності суспільству в збагаченні власної індивідуальності» [16].

У роботі Деречі Н.Н. вивчалася ієрархія моральних цінностей підлітків і оцінювалося формування ціннісних орієнтацій за такими критеріями, як пізнавальні, мотиваційні та ціннісні. Виявлено, що у 85% підлітків переважають термінальні значення, і лише у 15% на розуміння моральних цінностей і мотивів вибору вчинків». Прийняття здорового способу життя як цінності підлітками вивчала Ю.О. Панкова, вона виявила, що 63% школярів вважають спорт невід'ємним компонентом загального розвитку особистості, але «для того, щоб навчальна діяльність була ефективним інструментом виховання учнів в емоційно ціннісному ставленні до здоров'я, це повинна бути педагогічно контрольована і спеціально організована процедура». Зеленкова Т.В. займалася проблемою готовності підлітків до альтруїстичного вчинку. Вона розкрила, як опосередкований контекст діяльності учнів впливає на формування морально-моральних цінностей підлітків: «Контекст, трансформований в систему комунікативної взаємодії значущого дорослого і підлітка, впливає на формування морально-моральних цінностей останнього» [17].

Як бачимо, тема формування ціннісного горизонту особистості підлітка добре вивчена у вітчизняній науці. Однак, на наш погляд, в сучасних умовах соціальний порядок суспільства для людини, яка пристосовується до соціально-

економічних змін, долає життєві випробування зі збереженням самооцінки, здатності мобілізувати свій внутрішній потенціал і соціальну активність є актуальним.

Матеріальний успіх пов'язаний з прагненням до матеріального благополуччя, мати гарантований дохід, хороші умови життя. Підлітки розуміють цю життєву мету образно. Для них актуальні досить інфантильні цілі: комічне бажання обклеїти стіну сторінками популярного серед підлітків твору, купити черговий том популярної художньої літератури, «купити всі томи манги про Ванпахмана» тощо. Прихильність і любов в поданні. Говорити про потребу людини мати близьких людей, висловлювати стурбованість відносинами зі значущими людьми [18].

Привабливість пов'язана з бажанням слідувати моді, бути задоволеним своєю зовнішністю. Всупереч нашим припущенням, ця мета-цінність була не дуже привабливою для школярів, вони обмежувалися висловлюваннями щодо зміни зовнішності, щоб виглядати більш зрілими.

Відчуття задоволення у випробовуваних викликає смачна їжа, перегляд улюблених серіалів, читання художньої літератури, гарна погода. Автономія пов'язана з необхідністю робити те, що сам підліток вважає важливим, а не залежати від думки оточуючих. Підлітків турбує відсутність самостійності, надмірна опіка з боку батьків в залежності від оцінок однокласників і вчителів. Свобода, відкритість і демократичність в суспільстві визначалися думками, які містили в собі ставлення до духовного стану суспільства. Відповіді учнів розкрили проблеми найближчого оточення: нерозуміння диктату вчителя-предметника, тиск батьків, вплив однокласників.

Вивчення уявлень підростаючого покоління про традиційні цінності дозволяє отримати уявлення про тенденції трансформації соціальних норм, установок і мотивів поведінки молоді. Формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління здійснюється в стані соціально-економічних і культурних протиріч, кризових явищ розвитку, невизначеності. Серед ціннісних пріоритетів молоді – сімейні цінності, здоровий спосіб життя, власне життя,

якісна освіта, свобода. Структура цінностей підростаючого покоління змінюється відповідно до суспільних відносин, але сімейні цінності залишаються непохитними. Цінність сім'ї з «хорошими відносинами», вихованням дітей займають чільне місце. Аналогічні дані про випромінювання при дослідженнях Г. І. Саганенко, А. Є. Гегер, В. Е. Семенова [19].

Здоровий спосіб життя також переважає в системі ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. При цьому виникає потреба у свободі, яка супроводжується турботою про власну безпеку. Аналіз отриманих результатів показує погіршення соціального благополуччя молодих людей з приводу їх матеріального становища.

Процес визначення життя респонденти пов'язують не тільки з формуванням власної сім'ї, а й з отриманням цікавої роботи. Така позиція респондентів була домінуючою. Орієнтація на цікаву роботу з досить високою значимістю корелює з такими цінностями, як освіта, творчість, вдосконалення здібностей, що в свою чергу нормально Його називають впливом на поведінкові установки сучасної молоді. Ми поділяємо точку зору А. Б. Углової, І. М. Богдановської, Н. Н. Корольової, А. В. Мікляєва говорила, що «побудова життєвої перспективи у підлітків є невід'ємною частиною соціалізації і самореалізації особистості в умовах сучасного суспільства, основою якої є прийняття на себе відповідальності за власне життя, здатність до творення і саморозвитку, розкриття свого індивідуального потенціалу» [20].

Дослідження показують, що значна частина молодих людей переконана в необхідності самостійних дій для досягнення власних цілей. Для сучасних підлітків важливо досягнення кар'єрних успіхів, самореалізації, фінансової незалежності. Це дуже значуща сфера життя, пов'язана з досягненням матеріального достатку. Ми поділяємо точку зору Е. Б. Пучкова, Л. В. Темнова, Е. А. Сорокоумова, М. Г. Курносова з приводу того, що «провідні кар'єрні орієнтації особистості в підлітковому віці ... пов'язані з системою ціннісних орієнтацій» [21].

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація дослідження та характеристика контингенту дослідження

Дослідження проводилось на базі Загальноосвітньої школи №14 у місті Тернопіль. Згідно до мети і завдання роботи дослідницьку вибірку склали учні 7-8 класів. Загальний об'єм учасників дослідження склав 60 учнів.

Для аналізу емпіричних даних дослідження були сформовані дві групи.

У групу №1 увійшли підлітки загальної кількості 60 осіб. Вік опитаних 13-16 років. Усі вони є мешканцями міста Тернопіль та навчаються у ЗОШ №14 у 7-8 класах. Серед опитаних 40 юнаків і 20 дівчат.

2.2. Методологічні основи дослідження

Відповідно до цілей і завдань дослідження були використані наступні методи: метод ціннісних орієнтацій М. Рокіча, метод визначення сформованості ціннісних орієнтацій «Б. С. Круглов», метод тестування «тест сенсожиттєвих орієнтацій» Д. О. Леонтєва.

Для виявлення термінальних і інструментальних цінностей нами була використана методика О. М. Рокіча «ціннісні орієнтацій». Дана методика побудована за принципом опитувальника, який містить 36 питань, які поділені на два типи цінностей, термінальні цінності та інструментальні цінності. Кожне питання потрібно проранжувати за порядком значимості від 1 до 18, де 1 це сама значуща цінність, а 18 відкинута цінність.

Для виявлення сенсожиттєвих орієнтацій нами було застосовано тест розроблений Д. О. Леонтєва "Сенсожиттєві орієнтацій". В основу даного тесту було взято тест «Ціль життя» розроблений авторами Джеймса Крамбо та Леонарда Махоліка. Даний тест містить 20 пар протилежних тверджень, що

відображають уявлення про фактори свідомості життя особистості. Структура тесту дозволила встановити загальний показник свідомості життя, а також п'ять субшкал, що відображають три конкретні сенсожиттєві орієнтацій (мети в житті, насиченість життя і задоволеність самореалізацією) і два аспекти локусу контролю (локус контролю-Я і локус контролю-життя).

Для вияву сформованості ціннісних орієнтацій нами було використано методика "Визначення сформованості ціннісних орієнтацій" розроблена Б. С. Кругловим. В основу даної методика була взята методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтацій» [22].

Критерій кутового перетворення Фішера було використано для порівняння між собою емпіричних даних, які виражені у відсотках.

2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Сенсожиттєва орієнтація це – цілісна система свідомих і виборчих систем, що відображає спрямованість особистості, наявність життєвих цілей, свідомість виборів та задоволеність життям [22].

В таблиці. 2.1 наведені результати порівняння рівня сформованості цілей у житті підлітків в групі №1.

Таблиця 2.1

Рівень сформованості цілей у житті підлітків в групі №1, %

Цілі у житті	%	%	F	P
Низький - середній	48	43	0,49	–
Низький - високий	48	8	5,213	0.01
Середній - високий	43	8	4,663	0.01

Аналіз даних таблиці 2.1 дає змогу встановити той факт, що підлітки живуть сьогоднішнім днем. Вони не мають планів на подальше життя та уявлення про спрямованість в житті ($F=5.21$ при $p < 0,01$). Імовірно це пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання, тобто на етапі формування свого життєвого опиту та світогляду в цілому.

В таблиці. 2.2 наведені результати порівняння рівня сформованості цілей у житті підлітків в обох групах.

Таблиця 2.2

Цілі у житті	№1	№2	F	P
Високий – високий	8	20	2.647	0.01
Низький – низький	48	34	2.792	0.01

Аналіз даних таблиці дає змогу становити той факт, що знизився рівень сформованості цілей у житті підлітків. Підлітки групи №1 мають не чіткі і менш стійкі цілі у житті ($F=2.79$ при $p > 0,01$), так у підлітків групи №2 низький рівень сформованості цілей у житті мав менший прояв. Високий рівень сформованості більш притаманний групі №2, а ніж підлітки групи №1 ($F=2.65$ при $p > 0,01$), така розбіжність може бути пов'язана з тим, що група №1 має менший життєвий досвід та соціальний досвід, так як зараз у підлітків більшість часу займає віртуальний світ.

На рисунку 2.1 наведена ієрархічна структура термінальних цінностей підлітків групи №1.

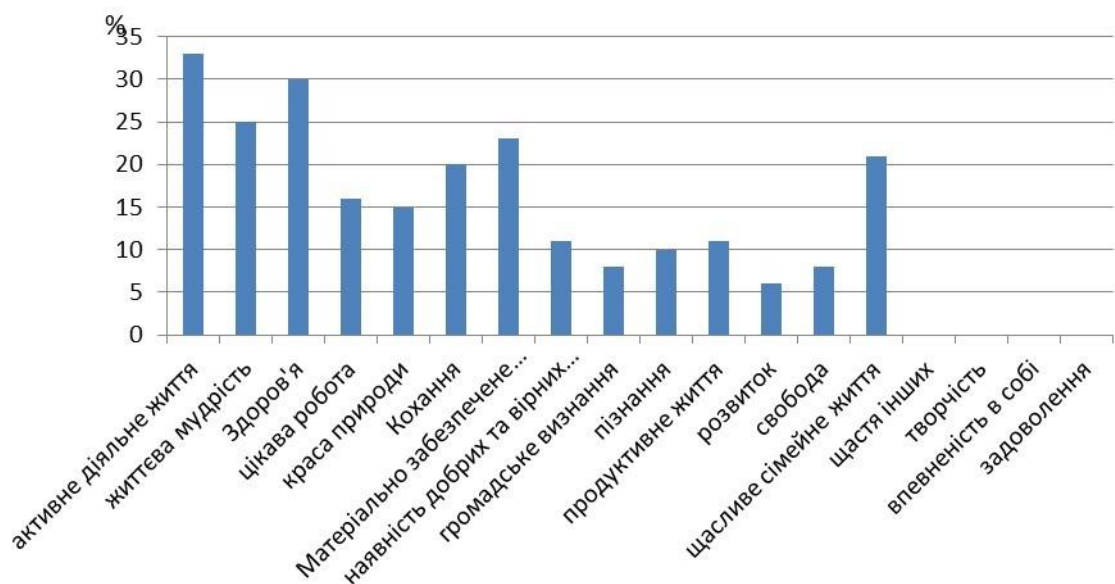

Рис. 2.1. Ієрархічна структура перших трьох показників термінальні цінностей підлітків групи №1, %.

Аналіз рисунку 2.1 дає змогу констатувати, що у термальних цінностях підлітків групи №1 переважає «Здоров'я»(30% підлітків від загальної кількості опитаних), «Життєва мудрість»(25% підлітків від загальної кількості опитаних), «Активне діяльне життя» (33% підлітків від загальної кількості опитаних).

На рисунку 2.2 наведені результати ієрархічних структур термінальних цінностей підлітків в обох групах.

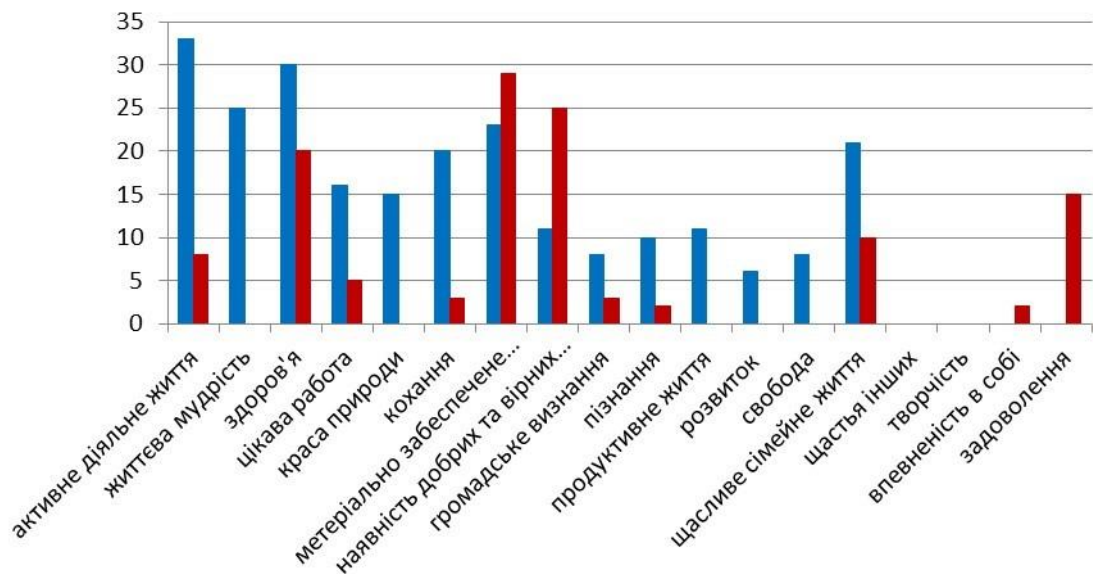

Рис. 3.2 Ієрархічні структури термінальних цінностей підлітків в обох групах, %:

■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз даних, наведений на рисунку 3.12 дозволяє констатувати, що існує значуща розбіжність між показниками термінальних цінностей підлітків. Підлітки групи №1 року мають інші лідируючі показники термінальних цінностей «Активне діяльне життя», «Здоров'я» та «Життєва мудрість». Так у підлітків групи №2 лідируючими показниками є «Матеріально забезпечене життя», «Наявність добрих та вірних друзів» та «Здоров'я». Підлітки групи №2 більш орієнтувалися на матеріальний бік та на наявність вірних друзів.

В таблиці 2.3 наведені результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1. Аналіз даних таблиці 2.3 дає змогу стверджувати, що підлітки сформували свої ціннісні орієнтації та також можна говорити про те, що підлітки знаходяться на стадії формування ціннісних орієнтацій ($F = 2.02$

зона невизначеності). Тобто підлітки групи №1, ще формують свої ціннісні орієнтації. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання у школі та ще формують основні особистісні якості.

Таблиця 2.3

Результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1, %

Стан	%	%	F	P
Формуються – сформовані	38	56	2.022	–
Формуються – несформовані	38	5	7.313	0.01
Несформовані – сформовані	5	56	6.864	0.01

В таблиці 2.4 наведені результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах.

Таблиця 2.4

Результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах, %

Стан	№1	№2	F	P
Сформовані – сформовані	56	50	0.732	–
Несформовані – несформовані	5	23	2.314	0.01
Формуються – формуються	23	27	1.369	–

Аналіз даних таблиці 2.4 дає зробити такі висновки, що підлітки двох груп мають або сформовані ціннісні орієнтації, або вони мали не стійку сформованість ціннісних орієнтацій. Підлітки групи №1 та №2 мають виражену різницю між показниками не сформованості ціннісних орієнтацій ($F = 2.31$ при $p > 0,01$). Тобто підлітки групи №2 мали більшу виразність показника не сформованості ціннісних орієнтацій.

Соціально-педагогічний аналіз показав, що до п'ятірки найбільших значень респондентів при виборі трьох варіантів відповіді відносяться:

- 1) «сім'я з хорошими стосунками» – 77,7%;

- 2) «здоров'я» – 69,6 %;
- 3) «власне життя» – 67,6%;
- 4) «якісна освіта» – 42,3%;
- 5) «свобода» – 41,2%.

Найменше преференцій надають такі значення: «світ (як держава)» - 27, 3%, «праця» - 20, 1%, «Батьківщина» - 20, 3%.

На першому блоці «Значення здорового способу життя» на питання «Чи важливо бути здоровим для людей у вашому віці?» 86,8% респондентів відповіли позитивно, 2,8% – негативно, 9,5% – важко обрати відповідь.

49,7% респондентів оцінюють власне самопочуття як хороше, 41,4% - як задовільне, 5,1% важко відповісти, 3,9% - як погане. В якості факторів, що свідчать про найбільш значний вплив на стан здоров'я, 37,9% респондентів відзначили спосіб життя, 29,7% - недостатній догляд за власним здоров'ям, 18,5% - освітню діяльність, 11,2% - шкідливі звички.

В якості причин недостатнього/нерегулярного догляду за своїм здоров'ям 32,2% респондентів відзначили брак часу, 31,6% не бачать потреби в ньому, 18,4% визнають відсутність сили волі, 13,9% віддають перевагу більш важливим справам. Так, 47,2% респондентів відзначають, що інформація про те, як піклуватися про здоров'я, не завжди корисна, 40,4% оцінюють як корисну, 6,6% - як непотрібну. На запитання «Хто має дбати про ваше здоров'я?» респонденти проявили однотайність: 89,3% відповіли про власну відповідальність. Решта відповідей представлені приблизно в рівних пропорціях: 5,4% - лікарі, 4,1% - батьки, 0,8% - вчителі. Таким чином, значення здорового способу життя для половини опитаних є значним. В якості основних причин респонденти відзначили корисність для власного здоров'я, шанс змінити діяльність. Можливо, здоровий спосіб життя дозволяє підростаючому поколінню підтримувати фізичне і психологічне здоров'я.

Згідно з другим блоком «Сімейні цінності», до питання «Якою для вас є сім'я?» респонденти проявили однотайність: 55% опитаних обрали варіант

«союз люблячих людей», 41,5% – «основний оплот, підтримуюча і творча сила для кожної людини», лише 2,3% – «механізм відтворення населення».

66,7% відповіли, що створення сім'ї є необхідністю, 18% опитаних не замислювалися про це, 13,6% не вважають за потрібне. В якості причин створення сім'ї 55% опитаних вважають взаємну любов, 33,7% - наявність роботи і постійний дохід, 3,6% - володіння власним житлом, 2,5% - схвалення батьками вибору майбутнього чоловіка. На питання "Який шлюб для вас кращий?" 67,3% людей відзначили офіційний (зареєстрований) шлюб, 4,6% - цивільний, 26,4% не мають чіткого уявлення. До майбутнього батьківства позитивно ставляться 33,7% опитаних, негативно – 31%. Решта чітко не вказали власну позицію. Проте 60,1% опитаних вважають, що діти для жінок/чоловіків наповнюють життя сенсом, 20% - дарують радість, 13,4% - вимагають багато часу, додають турбот, 3,8% - заважають життю. Преференції у відповіді на запитання «Скільки дітей ви хотіли б мати?» розподілилися таким чином: 46,6% – двоє, 18,9% – один, 16,4% – три, 9,7% – жодного, 0,8% – чотири, 0,6% – п'ять. Своє ставлення до соціальної ролі батька/матері респонденти оцінили так: 55,5% – як відповідальне, 34,1% – як велику частину, 3,9% – саме таку необхідну, коли прийде час, 2,6% – престижну. В якості основних мотивів материнства / батьківства 47,4% респондентів визначили «любов до дітей», 26,1% - «бажання продовжувати свій рід (залишити після себе щось в житті)», 15,7% - «для повноти життя, як і інші», 4,2% - «вирішення своїх життєвих проблем», 1,4% - « досягнення критичного віку для дітонародження». Щоб стати хорошим батьком для своєї дитини, 66,9% опитаних готові прагнути до вдосконалення, наводячи хороший приклад для дитини, 14,6% - осягати науку про освіту, 10,5% - відмовитися від звичного способу життя, ряд задовольень, в той же час 6,3% - ні до чого не готові. Лише 64,8% респондентів хотіли б використати досвід своїх матерів (батька) у батьківстві, 14,8% відповіли на це питання негативно. Збереження відносно високої цінності сім'ї для значної кількості підлітків є особливістю їх ціннісних переваг.

На питання «Чи ставилися до вас коли-небудь гірше, ніж до інших людей за будь-якими ознаками?» 53,7% респондентів відповіли негативно; 33,9% – позитивно. Найбільш поширеними ознаками є: власність - 6, 1%, національна - 4, 3%. А 45,8% респондентів вважають, що в регіоні їхнього проживання нетерпимість до людей іншої національності не є поширеним явищем і не є проблемою, 29,9% відповіли, що такого в явищі немає, 16,2% не хочуть про це думати, 4,4% опитаних відзначають, що є «погані стосунки» і не пов'язують це твердження з національною чи будь-якою іншою ознакою. Лише 1% опитаних відзначають рідкісний прояв негативного ставлення за національною ознакою. 81,1% респондентів не готові брати участь у заходах, висловлюючи протест проти існуючих порядків і відносин. При цьому 9,5% готові взяти участь в мітингах, зборах, публічних виступах, 3,7% в розміщенні або поширенні фашистської символіки у вигляді листівок, плакатів, а також в соціальних мережах, 1,8% опитаних готові взяти участь в прямій мові фашистів, нацистів.

Вони не бачать проблем, якщо поруч є люди з особливими можливостями розвитку (у транспорті, навчальному закладі, поліклініці тощо) 54,5% опитаних, 18,8% висловлюють своє схвалення розширення можливостей для людей з інвалідністю, 17,2% важко було вказати власну позицію. Повне несхвалення висловили 4,7%. Водночас 58,4% респондентів з толерантною особистістю, 28,5% важко вказати власну позицію з цього питання, 11,3% відповіли негативно. На думку респондентів, за частотою виникаючих конфліктів найбільш значущими є міжособистісні, що відзначили 56% респондентів, решта опитаних обрали такі варіанти відповіді: соціальні – 33%, політичні – 6,4%, національно-етнічні – 2,8%, релігійні – 1,9%. Важливість толерантності як цінності відзначають 63,1% респондентів, 7,7% респондентів вважають, що необхідно боротися з ворожим ставленням до іншої людини, 7,1% негативно ставляться до толерантності.

На питання «Як ви оцінюєте оточуючих людей?» 34,5% стверджують, що люблять бути з людьми, чії погляди відрізняються від їхніх власних, 28,6% вважають, що люди завжди чимось незадоволені, 14,5% визначають, що їм

подобається бути на самоті, далеко від людей, 14,1% дотримуються думки, що примхи більшості людей важко переносити. Аналіз даних, отриманих по даному блоку, показав, що в російській дійсності визнане значення мають не тільки традиційні релігійні цінності, такі як терпимість до людей інших національностей і віросповідань, а й терпимість до осіб з обмеженими можливостями, особливості поведінки людини (з різними характеристиками, темпераментом і т. д.), Які можуть стати міцною основою мультикультуралізму українського суспільства в майбутньому.

Згідно з четвертим блоком «Цінності старанності», 60,4% респондентів вважають: щоб досягти будь-яких успіхів, потрібно застосовувати наполегливість і працювати, 27,5% - будь-які труднощі можна подолати, якщо наполегливо працювати над їх подоланням, 8,4% також вважають, що якщо людина наділена терпінням і працьовитістю, то для нього немає нездійснених завдань.

Старанність визначається як риса характеру, пов'язана з позитивним ставленням до праці, що виражається в активності, ініціативності, сумлінності і задоволеності самим процесом роботи, 30% опитаних; 28,6% - як готовність займатися роботою із задоволенням; 24,6% - як бажання зробити новий продукт корисним для суспільства; 10,5% - як готовність бути корисним суспільству, відповідальним перед групою людей за власні вчинки; 6,3% – як ставлення до Праця як основний сенс життя, щоб мати потребу працювати.

Точку зору про те, що робота може бути покаранням, що обмежує свободу громадянина, не поділяють 53,2% респондентів, вважаючи її засобом досягнення поставлених цілей. При цьому 30,8% респондентів вважають цю точку зору правильною, пов'язуючи свободу не з рутинною роботою, а з прагненням до саморозвитку і творчості; 16,1% відзначають, що такі погляди породжують лише пусте неробство і розпусту думки, що в підсумку призводить до особистої деградації.

У майбутньому 36,7% респондентів знайшли б високооплачувану роботу, яка вимагає старанності і наполегливості; 32% - роботу цікаву і творчу, нехай

навіть не завжди високооплачувану, 23,3% - гідно оплачувану, тому що вона повинна бути; 8% - гідно оплачувану, мало оплачувану, але не вимагає особливих зусиль і зусиль.

На питання про вплив неробства на розвиток особистості 42,5% респондентів відповіли: «Буває, що робота для мене дуже стомлююча і я просто хочу простоювати, але якщо вона затягується більше, ніж на тижні, відчувається дискомфорт»; 30,2% відзначили, що не відчувають ніякого дискомфорту від неробства; 27,4% зафіксували, що час обмежений і втратити його в неробстві дуже нерозумно.

Якби зарплату на роботі зменшили вдвічі, 62,1% респондентів спробували б знайти іншу більш високооплачувану роботу або відкрити власну справу; 19,2% вважають, що яка зарплата, це робота і не варто «викладати» за копійки; 18,7% - це неприємно, але я продовжу виконувати свою роботу з такою ж самовіддачею. У вільний час 51,7% респондентів вважають за краще взагалі не думати про навчання (роботу), а «розвантажувати голову»; 33,3% вважають, що вихідні – чудовий час для того, щоб зібратися з думками і спланувати наступний тиждень; 15% відзначають, що будуть постійно думати про навчання (роботу), навіть у вихідні та під час канікул (канікул).

Аналіз даних, отриманих по даному блоку, показав, що праця, блага, отримані в результаті праці, є пріоритетними ціннісними орієнтаціями. Респонденти при виборі майбутньої професії орієнтуються на високу заробітну плату. При цьому більшість опитаних відзначають необхідність знайти себе в житті і займатися улюбленою справою, що принесе не тільки задоволення, але і гідну оплату праці. Для підлітків необхідно усвідомити власну користь для суспільства.

Для п'ятого блоку «Патріотичні цінності » були отримані наступні дані: 45,7% респондентів вважають себе патріотами, 33,3% частково поділяють цю точку зору, 13,3% відповіли на це питання негативно, 7,7% респондентів було важко відповісти на це питання. Лише 35,7% підлітків вважають, що батьки значною мірою вплинули на формування їхніх патріотичних почуттів, 24,1% –

школи, 20,1% – друзів, 6,8% – представників влади, 5,3% – засобів масової інформації та інформації. Поняття «патріотизм» у 34,8% опитаних асоціюється з національною ідентичністю, гордістю за приналежність до своєї нації, народу; 23,6% – любов до Батьківщини, вірність національній культурі та традиціям; 7,8% – бажання працювати на добробут вітчизни, щоб Україна була авторитетною, могутньою і шанованою державою у світі; 5,3% – з інтернаціоналізмом, бажанням співпрацювати з людьми іншої національності в ім'я інтересів Батьківщини; 2,7% вважають патріотизм романтичним способом, літературним винаходом; 1,8% – самопожертву на благо Росії або порятунком; 3,7% опитаних вважають, що патріотизм наразі не актуальний, не сучасний.

Але 53,9% опитаних відзначають, що сьогодні в нашій країні необхідно більше уваги приділяти патріотичному вихованню молоді, 16,7% заперечують це твердження, 29,4% було важко обрати відповідь. На питання «Чи відчували ви коли-небудь почуття гордості за нашу країну?» 67,9% респондентів відповіли ствердно, 13,4% – негативно, 18,7% було важко обрати відповідь.

Аналіз даних, отриманих по даному блоку, показав, що молоде покоління свідомо визначає істотні риси цього поняття, пов'язані з власною роллю в житті України і своїми діями на її благо. Лише близько половини опитаних вважають себе патріотами. Поділяємо точку зору А. В. Соколова, І. О. Щербакова про те, що ціннісно-раціональні орієнтири мають великий вплив «на соціальні орієнтації підростаючого покоління і на його світогляд в цілому».

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, нами були сформовані наступні висновки:

Таким чином, проблема вивчення особистісних цінностей сучасних підлітків широко знайшла своє відображення в науковій літературі, але вимагає подальшого вивчення з метою визначення ефективних методів коригувального впливу, що запобігають девіантну поведінку школярів. При цьому наукові дослідження відзначають, що вчинення правопорушень, як крайній прояв девіантної поведінки, відбувається, в тому числі, серед молоді, яка виросла і виховувалася в достатку, де в сім'ях позиціонувалися основні і загальноприйняті поняття моралі і моралі.

Наше дослідження показало необхідність своєчасного аналізу системи цінностей сучасного підлітка. В силу віку ці цінності часом не систематичні, довго не усвідомлені, не завжди побудовані логічно. Для того щоб вони стали ціннісними орієнтаціями, важливо організувати процес їх формування таким чином, щоб кожен міг усвідомити не тільки свою соціальну, а й особистісну значимість. Недостатньо зрозуміти зміст цінності, приклади її прояву, актуальність для суспільства. Необхідно отримати досвід поведінки, який переконує підлітка в перевазі слідування цій величині, фіксує як значуще в його світогляді. Життєві цілі в системі ціннісних орієнтацій особистості актуальні в реалізації самого себе, програми свого особистісного зростання, у формуванні громадянської активності зростаючої людини. Результати цього дослідження важливі для сімейного виховання та організації виховного процесу в шкільному колективі.

Особистості підліткового віку в 20 роках XXI сторіччя сприймають своє життя менш емоційно насиченим ніж їх однолітки, які росли на початку XXI сторіччя.

Їм характерно збільшення рівня задоволеності самореалізації, хоча, сьогоднішні учні ще знаходяться на етапі формування стійкого уявлення щодо

своєї самореалізації. Разом з тим, їх однолітки з групи №2 взагалі були незадоволені самореалізацією. Ймовірно це обумовлене тим, що сучасні опитані мають більше простору для самореалізації та для формування бачення своєї самореалізації.

Зміни відбулися у структурі ціннісних орієнтацій. Підлітки групи №1 в якості «ядра» термінальних цінностей обирають «Активне діяльне життя» та «Життєва мудрість», а засобом їх досяжності для них є «Відповідальність».

У однолітків з групи №2 на початку ХХІ ст. структура ціннісних орієнтацій була іншою, а саме, «ядро» термінальних цінностей: «Матеріально забезпечене життя», «Наявність вірних друзів» та інструментальної «Життєрадісність».

Найменш вагомими термінальними цінностями у підлітків №2 є «Продуктивне життя», «Розвиток», «Свобода» та інструментальними «Раціоналізація», «Самоконтроль», «Чесність», «Широта поглядів». Для сучасних підлітків найменш вагомим, як ціннісним засобом є «Ефективність в справах».

Наше дослідження виявило специфіку системи цінностей сучасних підлітків. Вони не завжди свідомо оперують цінностями. Це і зрозуміло, адже «свідома інтеріоризація цінностей відбувається тільки в тому випадку, якщо людина має здатність виділяти з безлічі явищ ті, які представляють для нього певну цінність, а потім перетворювати їх в певну структуру в залежності від умов існування, близьких і далеких цілей свого життя. можливості їх реалізації. Більшість відзначає негативне ставлення до навчання або окремим навчальним предметам, що виражає агресію і страх. Можна було знайти явну неузгодженість в судженнях, коли підлітки оцінювали себе як розумних і дурних одночасно; стверджували, що їм не подобаються занадто розумні, при цьому ставлячи перед собою життєву мету вчитися і отримувати багато знань. Обряд для них - дружба, страх самотності і нетерпимість до зради. Прихильність до здорового способу життя та спортивної діяльності є однією з цінностей респондентів. Сімейні цінності, прихильність і любов відрізняються особливим змістом і значимістю для підростаючого покоління, але вони ще не до кінця ними вивчені. Оцінки

суб'єктів в гонитві за самовдосконаленням, досягненням цілей і пошуком сенсу життя гідні похвали. Особливе значення для них має така величина, як особистісний ріст. Важливо і те, що в вибірці в цілому домінують позитивні цінності, Але при цьому така соціально значуща цінність, як повага до людей, закрила ієрархію цінностей підлітків. Звертається увага на байдуже ставлення підлітків до релігійних цінностей і переконань. Відзначимо, що щире і віддане звернення до релігії вимагає від нас певного рівня інтелектуального розвитку, рефлексії, внутрішньої культури. На наш погляд, і сім'я, і школа приділяють недостатньо уваги педагогічному потенціалу православної культури.

Підлітки мають традиційну шкалу цінностей, які визначають їх цілі на майбутнє. Вони цінують і прагнуть до сімейного щастя, благополуччя в професії, матеріального достатку, спілкування з друзями. При цьому вони прагматичні і егоїстичні, адже вважають важливим жити для власного задоволення, відпочивати і відволікатися. 2. Дівчата часто хочуть мати вірних друзів, домашніх тварин; вважають мир у світі важливим; орієнтовані на безперервну освіту, саморозвиток і духовне вдосконалення. Серед хлопчиків частіше зустрічаються ті, для кого важлива матеріальна забезпеченість і влада. Виявлені в ході дослідження особливості сучасних міських підлітків ставили перед дослідниками завдання виявити причини небажаних для майбутнього російського суспільства трансформацій в їх світогляді, виявити і побудувати соціально-культурні умови їх успішної соціалізації.

Патріотичні цінності є важливою складовою виховання підлітків. Завдяки знанню його складових вдається ефективно розвивати у підлітків патріотичні цінності. Формування патріотичних цінностей вплине на виховання творчого, активного патріота України, який приймає долю Вітчизни як свою особисту, яка усвідомлює відповідальність за сьогодення і майбутнє своєї країни, знає традиції багатонаціонального народу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єва М. Українська людина: дорога до себе / М. Астаф'єва // Рідна школа. – 2020. – № 8. – С. 11-15.
2. Балакірєва О. М. / Дослідження „Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді України за роки незалежності” / О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар, В. А. Головенько – Україна, 2021 – 23с.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2021. – № 1. – С. 124-129.
4. Білоусова В. О. Життєві та етичні цінності старшокласників / В. О. Білоусова // Цінності освіти і виховання : Наук.-метод. зб. / За заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К. : АПН України, 2019. – С. 137-140.
5. Боришевський М. І. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. І. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2018. – № 1. – С. 144-150.
6. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і виховання. Науково-метод. збірник / Під ред. О. В. Сухомлинської. – К., 2017. – С. 27-31.
7. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави / В. Гонський // Рідна школа. – 2021. – № 2. – С. 10-14.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К., 2017. – 76 с.
9. Долгая Н. Мистецтво як засіб духовного становлення особистості / Н. Долгая // Рідна школа. – 2022. – № 11. – С. 35-39.
10. Дорошенко К. Гуманістичний ідеал старшокласників: дослідження проблеми / К. Дорошенко // Рідна школа. – 2022. – № 2. – С. 26-30.
11. Дослідження інституту психології ім. Г. С. Костюка. Звіт „Психолого педагогічні засади гуманізації впливу інформаційного простору на підлітків та молодь”, 2022.

12. Малько Н. О. Ціннісні орієнтації та їх вплив на особистісний розвиток школяра / Н. О. Малько // Психологія. – К. : НПУ, 2020. – Випуск 3. – С. 147- 153.
13. Пічуркіна-Шумейко Л. Виховання громадянськості підростаючого покоління / Л. Пічуркіна-Шумейко // Рідна школа. – 2021. – № 4. – С. 41-45.
14. Помиткін Е. О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: Наук.- метод. Посібник / Е. О. Помиткін. – К., 2022. – 164 с.
15. Помиткін Е. О. Комплексна оцінка гармонійного розвитку учнів в управлінні навчально-виховним процесом / Е. О. Помиткін // Освіта і управління. – 2021. – Том 1. – № 4. – С. 68-72.
16. Потимкін Е. О. Сучасні підходи до комплексної оцінки гармонійного розвитку учнів / Е. О. Помиткін // Нові технології навчання: Наук.- метод. збірник. – К., 2019. – Вип. 19. – С. 34-51.
17. Сіпакова О. А. Ціннісні орієнтації студентської молоді [Електронний ресурс] / О. А. Сіпакова – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858178.pdf>. – Київ: Київського національного університету імені Тараса Шевченка Інститут післядипломної освіти, 2018.
18. Сокуринська, Л. Г. Шкільна молодь Українського пограниччя: перспективи та ризики реалізації життєвих стратегії / Л. Г. Сокуринська, С. А. Андріївна. // Вісн. Харків нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Соціологія. – 2017.- Вип.38.
19. Стежко Ю. Морально-християнські цінності в особистісному самовизначенні учнів / Ю. Стежко // Рідна школа. – 2020. – №11. – С. 15-19.
20. Цінності Української молоді / В. Шелепа, Г. Подалка, І. Мостова, Н. Дмитрук та ін. – Київ:2016.– 31с.
21. Sakirpaloglu P. Psychologiehodnot. Pfehledprohumanitni obory. - Olomouc: Votobia, 2019. - 427 с.
22. Demography Report, 2020: Commission Staff Working Document. – Brussels: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities European Commission, 2010. – P.67. Дані Державної служби статистики України.

Анотація

Горбач Анастасія Дмитрівна

на тему: «Структура цінностей сучасних підлітків»

Основний зміст та результати дослідження. У роботі здійснено огляд літератури з теми дослідження структури цінностей підлітків. Визначено особливості дослідження структури цінностей підлітків. Порівняно структуру цінностей підлітків з групи №1 та №2 Тернопільської ЗОШ №14. Підкреслюється орієнтація на традиційні духовні цінності з високою важливістю матеріального благополуччя і процвітання.

Ключові слова: цінності, підліток, життєві орієнтації, моральні цінності, структура цінностей.

The main content that results from the research. The author has made a review of the literature with those relevant structures of the values of the literature. The peculiarity of the relative structure of the values of the adolescents was pointed out. The structure of values of pupils from groups No. 1 and No. 2 of the Ternopil ZOSh No. 14 was sorted out. The focus is on traditional spiritual values due to the high importance of material well-being and prosperity.

Key words: values, adolescent, life orientation, moral values, structure of values.

ДОДАТКИ

Додаток А**Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича****Тестовий матеріал**

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя

Продовження додатку А

16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в ціл
17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаиваннях своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)

Продовження додатку А

16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Резюме

Дослідження системи цінностей сучасних підлітків показало, що вони не завжди свідомо оперують цінностями. Підлітки часто висловлюють негативне ставлення до навчання та оцінюють себе як розумних і дурних одночасно. Для них дружба має велике значення, а також прихильність до здорового способу життя та спортивної діяльності. Сімейні цінності та прихильність до релігії не до кінця вивчені. Підлітки цінують особистісний ріст та повагу до людей, але ієрархія цінностей може змінюватися. Релігія вимагає певного рівня інтелектуального розвитку та внутрішньої культури. Школа та сім'я мають недостатньо уваги педагогічному потенціалу православної культури. Підлітки мають традиційну шкалу цінностей, яка визначає їх цілі на майбутнє.